

Vlak onder de ogen van de bewakers slaagden verzetsmensen erin vijfhonderd joodse kinderen te laten ontsnappen, die met hun ouders vanuit de Hollandschen Schouwburg gedeporteerd dreigden te worden.

'Dag pap, tot morgen'. Joodse kinderen gered uit de crèche bevat vijftien verhalen van geredde kinderen. Ingeleid door Alex Bakker, Verloren, € 12,00.

Over de Goelag twee boeken, beide uitgegeven door de Bezige Bij.

Een nieuwe druk van het boek van Varlam Sjalamov, die tweeëntwintig jaar in strafkampen doorbracht, waarvan zeventien jaar in Kolyma. Miljoenen stierven er onder erbarmelijke omstandigheden. In *Berichten uit Kolyma* vertelt Sjalamov over het bestaan in deze hel op aarde, te midden van van volstrekt gewetenloze criminelen, in de verschrikkelijke mijnen of in de taiga, bij temperaturen van zestig graden onder nul (Bespoken in Kleio 8/2001).

Gustav Herling was student toen hij door Stalins geheime politie in het door de Sovjet-Unie bezette deel van Polen werd gearresteerd. Hij verbleef jarenlang in het kampcomplex Kargopol aan de Witte Zee en schreef daar een beklemmend boek over. *Een wereld apart*, € 29,90.

Over de geschiedenis van Cyprus schreef C.A. Klok, *Afrodite en Europa. Een beknopte geschiedenis van Cyprus van de prehistorie tot heden*. Stichting Dioskouri, € 16,50.

BIOGRAFIE

Paul van der Steen, *Cals. Koopman in verwachtingen 1914-1971* (Uitgeverij Balans: z.p., 2004).

Jo Cals is misschien wel de meest beklagenswaardige Nederlandse premier uit de twintigste eeuw. Zijn kabinet startte in april 1965 als een ploeg van sterke mannen, vol met openlijk beleden grote ambities en daadkracht. Maar daarmee zaaide Cals meteen de kiem voor zijn dramatische val anderhalf jaar later in de 'nacht der nachten'. In de vroege ochtend van 14 oktober 1966 trok zijn partijgenoot, KVP-fractievoorzitter Norbert Schmelzer, hoogstpersoonlijk de stekker uit het kabinet. Voor de toen pas 52-jarige Cals betekende dat het einde van een lange Haagse politieke carrière die in 1948 was begonnen. Cals raakte op een zijspoor, zijn 'beul' werd minister van Buitenlandse Zaken en vergaarde eeuwige roem als de 'man van de nacht'. De geschiedenis is wreed ...

Het beeld van Cals dat uit deze biografie oprijst is dat van een *Draufgänger*. Jo Cals wist van jongs af aan wat hij wilde en had hij eenmaal een doel voor ogen, dan was hij daar niet gemakkelijk vanaf te brengen. Zijn belangrijkste wapen was het gesproken woord. *So bloody sharp, he cuts himself*, zegt Paul Van der Steen ergens en dat is precies wat er in de Nacht van Schmelzer gebeurde.

Van der Steen noemt zijn dissertatie over Cals in de verantwoording geen politieke biografie, maar een biografie van een politicus. *Zomin als elk portret van een schrijver*

Jonathan Israel wil laten zien dat de Verlichting, die de westerse samenleving zo radicaal heeft veranderd, in Nederland geboren werd. Uit Nederland afkomstige en in Nederland gevestigde denkers deden Europa op zijn grondvesten trillen. De ideeën van Spinoza, Bekker, Van den Enden, de gebroeders Koerbagh, om enkelen te noemen, bepalen nog altijd ons denken. *Radicale Verlichting. Hoe radicale Nederlandse denkers het gezicht van onze cultuur voorgoed veranderden*. Prijs, € 69,50.

Bij Home Academy/Het Spectrum weer hoorcolleges op audio-cd voor in de file, in de trein, op de fiets of thuis op de bank. Van Maarten van Rossem, *Amerika. Een hoorcollege over de moderne geschiedenis van de VS*, € 27,50 en van Herman Belien, *Vaderlandse Geschiedenis. Een hoorcollege over het ontstaan van Nederland*, € 34,95.

Bij Ars Scribendi in de reeks *Het verhaal van twee deeltjes*: van Sean Sheehan, *D-day* en van Dennis Hamley, *De Tweede Wereldoorlog*, beide € 16,00; in de reeks *Keerpunten in de geschiedenis* drie deeltjes: van Richard Tames, *De stoommachine* en *Hiroshima* en van Karen Price Hossell, *De moord op Kennedy*, alle deeltjes € 13,50 en in de reeks *Oorzaak & Gevolg* van Fiona Macdonald, *De reformatie* € 15,00.

Hans Pols

een literaire biografie is, zo hoeft bij een politicus ook geen sprake te zijn van een politieke biografie. (...) Een politieke biografie van een schrijver is denkbaar, net als een literaire van een politicus.'

Het is mooi bedacht en geformuleerd, maar het klopt niet. Dat bewijst Van der Steen als het ware zelf in de rest van zijn boek. Ook de delen die niet over de politicus Cals gaan – zijn jeugd in Roermond, de priesterroeping en semi-narietijd, de rechtenstudie in Nijmegen, zijn naoorlogse activiteiten als jurist en functionaris van het Militair Gezag – staan namelijk onmiskenbaar in het teken van de latere politieke loopbaan.

Ik vind dat overigens helemaal niet storend want Paul van der Steen schreef een zeer leesbare biografie. De vaart blijft er steeds goed in, maar dat mag je misschien ook wel verwachten van een journalist die een historisch proefschrift schrijft. Gezien de overstelpende hoeveelheid materiaal en personen die Van der Steen heeft geraadpleegd, is het ook zonder meer knap dat hij niet in de val is getrapt van overmatige detaillering. Dat had bijvoorbeeld gemakkelijk gekund bij de beschrijving van de torstandkoming van de Mammoetwet, het zwaartepunt van Cals' ministeriële loopbaan. Maar Van der Steen richt zich op de minister en niet op de wet, en zo hoort dat ook in een biografie.

Voor de lezer die de politieke kaart van Nederland tussen 1945 en 1970 een beetje kent, ligt de aantrekkelijkheid van dit boek vooral in het Cals-perspectief. Vernieuwende

analyses van politiek-historische ontwikkelingen waar Cals bij betrokken was, biedt Van der Steen niet. Ook voelde ik bij het lezen van het boek op sommige punten de behoefte aan iets meer biografische diepgang. Van der Steen doet bijvoorbeeld 'de vlucht voor de toga' van de jongvolwassen Cals in een paar pagina's af, zonder dat hij er een sluitende verklaring voor levert. In het katholieke Limburgse milieu waarin Cals opgroeide, was afscheid nemen van het priester-ideaal echter een heel ingrijpende beslissing. Ik denk dat je in dit geval zelfs mag spreken over een scharnierpunt in Cals' leven. Een biograaf – en zeker een biograaf die zegt geen politieke biografie te schrijven – moet daar eigenlijk wat meer mee doen.

Desondanks zonder reserves een positief leesadvies. Docenten met een voorkeur voor het biografisch genre zullen aan in dit boek veel plezier beleven. Van der Steen vertelt een mooi rond en zeer leesbaar verhaal op basis van doorwrocht onderzoek. En dat zie je niet vaak.

Jan Walravens

VERLOREN VERLEDEN

Antheun Janse, *De sprong van Jan van Schaffelaar. Oorlog en partijstrijd in de late Middeleeuwen*; Willemien Schenkeveld, *Het kinderwetje van Van Houten. Sociale wetgeving in de negentiende eeuw*; Judith Amsenga en Geertje Dekkers, *'Wat nu?', zei Pichegru. De Franse tijd in Nederland, 1795-1830*; Els Klock, *Verzameld Verleden. Veertig gedenkwaardige monumenten en figuren uit de vaderlandse geschiedenis*.

Alles Uitgeverij Verloren: Hilversum 2003-2004, plm. 90 blz, € 10,- per deeltje; Klock 176 blz., € 15,-.

Het is volbracht, moet Els Klock vorig najaar gedacht hebben, na de voltooiing van de 24-delige reeks Verloren Verleden. Vanaf 1998 kwamen er elk jaar zo'n vier delen uit in de serie boekjes over kernpunten uit onze vaderlandse geschiedenis. Destijds noemden recensenten het een nostalgische poging om vergeten hoofdstukken uit

de oude canon te herschrijven. Verhalen van helden en hoogtepunten uit de lagereschooltijd van vijftigplussers. Inmiddels woedt de discussie over doel en inhoud van de geschiedenis canon in alle media. Daardoor krijgt de reeks met terugwerkende kracht nieuwe betekenis.

Klock legt in deel 24, *Verzameld Verleden*, rekenschap af van haar werk. De reeks werd niet zozeer uit nostalgie geboren. In 1996 vatte zij het plan op, en kort daarna was er de onthullende enquête waaruit bleek dat Kamerleden meenden dat Willem van Oranje bij Dokkum was vermoord. Gaten dichten in onze geschiedeniskennis was

dringend nodig, en kon alleen maar als we het verleden opnieuw leren kennen, zo was de redenering. Hoe zat het ook alweer met Jan van Schaffelaar die van de toren van Barneveld sprong? Hoe kwam Piet Hein aan de Zilvervloot? Wie was de echte Brugman, met wiens retorisch vermogen alle redenaars nadien worden gemeten?

Verloren Verleden moest niet alleen die verhalen tot leven wekken, maar ook van kritisch commentaat voorzien. Elk verhaal moest in de context van de tijd worden geplaatst en de auteurs moesten aangeven hoe het verhaal in de loop van de tijd werd herinnerd, onder meer in de beeldende kunst. Alle delen zijn dan ook rijk geïllustreerd.

In meer of mindere mate zijn de auteurs er wel in geslaagd de 'Sternstunden' uit onze geschiedenis tot leven te wekken. Ook de schrijvers van de laatste delen.

Antheun Janse (deel 21) beschrijft oorlog en partijstrijd in de late Middeleeuwen met de sprong van Jan van Schaffelaar (16 juli 1482) als uitgangspunt. Wie alles wil weten over de Stichtse Oorlog of de Hoekse en Kabeljauwse twisten, moet dit boekje dringend lezen. Oorlogvoering met behulp van knipbussen en andere primitieve vuurwapens raakte toen in de mode ten koste van knots en goedendag. De beroemdste Sprong uit onze historie vormde inspiratiebron voor cartoonisten en jeugdboekenschrijvers als Thea Beckman (Hasse Simonsdochter).

Willemien Schenkeveld (deel 22) beschrijft de negentiende eeuwse sociale wetgeving, meer speciaal het befaamde kinderwetje van Van Houten uit 1874. Kinderarbeid vormde een moeilijk uit te roeien kwaad. Steenbakkerijen en lijnbanen waar kinderen werkten waren normaal. Ondernemers als Petrus Regout, eigenaar van de Sfinxfabrieken in Maastricht, vertelden zonder blikken of blozen hoe zij jongens nachtarbeid lieten verrichten. Pas toen verlichte geesten als Coronel, Cremer en Lalleman het euvel aanklaagden, kwam de politiek in het geweer. Maar het duurde nog jaren voordat Van Houtens wetje effect had. Helaas worden andere sociale wetten niet expliciet behandeld in dit overigens zeer leesbare deeltje.

Judith Amsenga en Geertje Dekkers (deeltje 23) vertellen hoe het ons land verging tijdens de Franse overheersing. De langzame dood van de Republiek, de intocht van de Fransen in 1795 en de daarop volgende Bataafse Revolutie worden beeldend beschreven, net als het regime van Lodewijk Napoleon, die het zo goed bedoelde, en weinig steun genoot van zijn verveelde vrouwtje Hortense, onze eerste koningin. De inlijving bij Frankrijk (1810-1813) vormt het sluitstuk van dit boeiende tot voet kort ondergevalueerde hoofdstuk van de vaderlandse geschiedenis.

Els Klock besluit zelf de reeks met een royale toegift (deel 24). Zij heeft haar auteurs nog eens van stal gehaald en opgepoet om samen met haar een aantal korte stukjes te schrijven, in totaal veertig, over evenzoveel gedenkwaardige momenten en figuren die nog niet aan de beurt geweest waren. Dit om te voorkomen dat de herinnering helemaal verloren zou gaan, of gewoon om te demonstreren dat geschiedenis een onuitputtelijke bron van verhalen vormt. Te veel onderwerpen om allemaal op te sommen; je start bij Karel de Grote en je finisht bij Pim Fortuyn en dan heb